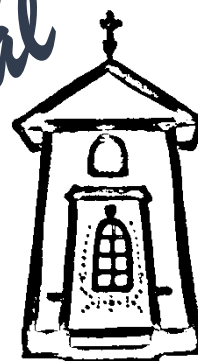

LÚCKÝ

speciál

ZPRAVODAJ

• Zdarma pro občany obce Louka • www.obeclouka.cz • www.facebook.com/obeclouka • speciál 2/2020 •

INFORMACE PRO OBČANY

V dalším čísle speciálního vydání zpravodaje jsme pro občany opět připravili přehled nových i stávajících informací ke koronavirové nákaze.

- Vláda ve středu 1.4.2020 rozhodla o prodloužení nouzového stavu o 30 dnů, tedy do 11.května, prozatím má končit 11. dubna. Tuto změnu musí příští týden schválit ještě Poslanecká sněmovna.
- Vláda od čtvrtka 2.4.2020 umožňuje provoz domácích potřeb, a to v případě, že si zde lidé mohou koupit zdravotnické pomůcky, jedná se o další výjimku ze zákazu maloobchodního prodeje a prodeje služeb v provozovnách. Zákaz se dále netýká například prodejen potravin, lékáren, drogerií, prodejen výpočetní techniky, malých domácích zvířat a potřeb pro ně, novin a časopisů, zahrádkářství, květinářství nebo prodeje zdravotnických prostředků.
- Stále zůstává uzavřena základní škola, mateřská škola a ordinace praktického lékaře MUDr. J. Ovečky.
- Nadále platí omezené úřední hodiny obecního úřadu Louka (po/st 7:00-10:00 hod., v nutných případech lze využít telefonní kontakt 518 338 133, 724 171 366 nebo e-mail podatelna@obeclouka.cz.) a pobočky Pošta Partner (po/st 8:00-11:00 hod.)
- Žádáme občany, kteří spadají do povinné karantény, aby ji dodržovali a chovali se zodpovědně vůči ostatním, taktéž apelujeme na občany, aby dodržovali ve zvýšené míře zásady základní hygieny a chránili sebe i okolí rouškou, šálou či respirátorem.

OVĚŘENÉ INFORMAČNÍ ZDROJE

- Stránky Ministerstva zdravotnictví ČR: koronavirus.mzcr.cz
- Stránky Ministerstva vnitra ČR - informace od nouzového stavu po psychosociální doporučení: www.mvcr.cz/clanek/coronavirus-informace-mv.aspx
- Stránky Ministerstva průmyslu a obchodu - zejména pro živnostníky: www.mpo.cz
- Stránky Státního zdravotního ústavu: www.szu.cz
- Hygienické stanice v regionech: www.szu.cz/knihovna/hygienicke-stance-a-zdravotni-ustavy
- Knihovny "na dálku" a jejich nabídka: protiviru.knihovny.cz
- Telefonické linky krizové pomoci - přehled: www.mvcr.cz/clanek/telefonni-psychologicke-linky-pro-seniory-deti-a-dospele.aspx
- Služby linek krizové pomoci - možnost chatování: elinka.internetporadna.cz
- Krizová anonymní pomoc psychologů - terapie online: terap.io
- Anténa - psychologická linka pro ty, které trápí karanténa: czap.cz/aktualni-informace (připravuje se, 19. 3. 2020)

ZAJÍMAVOSTI

Milí občané,

stejně jako v minulém čísle, se vám na stránkách zpravodaje i nadále budeme snažit zpříjemnit dlouhou chvíli čtením a představovat různá historická či národopisná témata. Zkrátka přivést myšlenky i na jinou vlnu, než na tu aktuální, která plyne kolem nás. Články zdaleka nejsou (již z důvodu rozsahu) po obsahové stránce vyčerpávající. Narážíme však na to, že mnoho informací k jednotlivým tématům lze jen s obtížemi dohledat. Historické a literární prameny se často nevztahují přímo k obci Louka a jejímu okolí nebo jsou kusé. Rádi bychom tedy poprosili vás, čtenáře našeho zpravodaje, o poskytnutí svých osobních vzpomínek, poznatků či zkušeností například k danému tématu, ovšem nejen k němu. Zvláště se obracíme na pamětníky „dříve narozené“, ale nejen na ně. U tématu včelařství by nás např. zajímalo, jestli někdo pamatuje dodržování nějakých zvyklostí vázaných ke včelám, dále téma tradičního léčení medem nebo pranostiky týkající se včel. Víτάme ale i rozmanité zkušenosti, jiné historky či jiné podněty, nestyďte se a napište nám! Své příspěvky můžete zasílat elektronicky na starosta@seznam.cz.

Příště, pro změnu, budeme více prostoru ve zpravodaji věnovat zase dětem.

TENTOKRÁT O VČELÁCH...

O včelách a včelaření na Slovácku

Včely odjakživa ovlivňovaly lidskou kulturu. Jedno z nejstarších vyobrazení soužití člověka a včel bylo objeveno v jeskyni ve španělské Valencii. Znázorňuje dva lidi, kterak vybírají divoký med a je staré přes 12 tisíc let. Prvními chovateli včel byly ale až starověké říše Blízkého východu a Egypta - v těchto zeměpisných oblastech se včelstva konec konců dodnes chovají v ležatých hliněných nádobách. Přísnému řádu a pílí včelstev se obdivoval již Vergilius ve svých *Zpěvech rolnických*, včela medonosná však nepřestává lidstvo svými vlastnostmi překvapovat dodnes.

Nejmenší ze všech užitkových zvířat nejen opyluje květy a spoluzajišťuje tak člověku úrodu ovoce, zeleniny a dalších rostlin. Včela lidem od nepaměti dává také potravinu v podobě medu, vosk na světlo svíc a dále mnohé léčivé prostředky v rozmanité podobě. Nejznámější včelí produkty jsou med, vosk, propolis, mateří kašička, pyl a jed. Zastavme se na chvíli u toho nejrozšířenějšího z nich.

Med obsahuje téměř všechny prvky periodické tabulky a většinu známých vitaminů. Účinek těchto živin je mnohokrát znásoben souhrou působení dalších látek, které med obsahuje: přírodních enzymů, antioxidantů, hormonů, éterických olejů, rostlinných barviv a mnohých dalších. Díky této kombinaci přínos medu dalece předčí účinky jednotlivých látek, jak je známe z lékárny ve formě potravinových doplňků. A právě tato komplexní součinnost je také důvodem toho, že med po stránce biochemické stále není dokonale vědecky prozkoumán. Jeho účinky jsou však ověřeny zkušeností generací. Tak například působí proti zubnímu kazu, díky svým antibakteriálním vlastnostem se užívá při problémech dýchacího ústrojí, ale pomůže i při nespavosti nebo naopak zvýšené únavě. Má význam v boji proti některým bakteriím (jako např. stafylokoky), proti nimž jsou syntetická antibiotika neúčinná. Zevně hydratuje a vyživuje pokožku, urychluje hojení kůže a mírní ekzémy. Takto bychom mohli pokračovat dál a dál. Než si však půjdeme do kredence pro lžičku, sluší se připomenout, že na jeden gram medu musí včela navštívit přibližně 7000 květů a půl lžičky sladkého produktu pak odpovídá jejímu celoživotnímu dílu. Pojdme se tedy nejdřív podívat do úlu, co všechno včely musí umět.

Po právu byla včela odedávna symbolem píle. A skutečně: včela dělnice pracuje od okamžiku svého vylíhnutí z larvy až do posledního opuštění úlu po pěti až osmi týdnech života. Ale vezměme to po pořádku. Ihned po vylíhnutí se včela očistí a začne chvěním svých létacích svalů zahřívát kukly v buňkách plástu. Jako *krmička* krmí starší plod vodou, medem a pylem, než se z ní asi po týdně stane *kojička*, která je schopna pomocí speciální žlázy tvořit mateří kašičku. Tou zásobuje nejmladší plod a také budoucí královnu. Jakožto *stavitelka* v další fázi vývoje zpracovává výměšky svých voskotvorných žlázek a buduje voskové plásty. Posléze je na pár dní včelou *strážkyní*, než se z ní konečně stane *létavka*, která pravidelně vyráží z úlu za nektarovou pastvou. Zatímco některé včely se specializují na sběr nektaru, jiné strádají na svých zadních nožkách pyl a ještě jiné vylétají pouze pro vodu. Úloha včely mimo úl je pro ni samou vždy do jisté míry nebezpečná, sběr vody je ale vůbec nejriskantnější, protože dělnice při něm do svého medného váčku nenasává žádný nektar, který by ji samu živil po dobu letu. Musí tedy o to lépe odhadnout své síly a vzdálenost od úlu. Naštěstí se včela může spolehnout na vynikající schopnost orientace podle polohy slunce – díky vnímání polarizovaného světla jí stačí i malý kousek modré oblohy. A aby to nebylo málo, vnímá také geomagnetické pole Země a řídí se

podle neomylných „vnitřních hodin“. Takže lákavý kvetoucí keř, který opylovala ráno, najde bez zaváhání i další den odpoledne. Kromě toho má poměrně dobrý zrak a je schopna zapamatovat si krajinu, kterou letěla.

Záhadou pro vědce byly dlouhou dobu včely, které se pravidelně vracely s prázdnou, před opuštěním úlu si ale do váčku nabraly med, donesený svými kolegyněmi. Až nedávno se přišlo na to, že tyto dělnice, na první pohled líné, nosí společenstvu nadmíru cenný náklad: informace o tom, co se děje kolem úlu a o případném nebezpečí. O lákavých zdrojích potravy v okolí se ale navzájem zpravují všechny létavky. Tajuplné včelí tanečky přitahovaly zájem badatelů již od dob starověkého Řecka a do dnešních dnů nejsou ještě docela rozšifrovány. Jak takový tanec vypadá? Včela, pokud našla obzvláště výživnou pastvu, se po návratu do úlu postaví na svislou plástev a začne opisovat oválný či osmičkový tvar. Svými létacími svaly přitom plástev rozvibruje, takže se zpráva o jejím tanečku nese celým úlem. Směr jejího průzkumného letu vůči poloze Slunce na obloze odpovídá úhlu, který svírá střední linie obrazce s pláství. Rychlost tance zase svědčí o vzdálenosti zdroje a pylová zrnka na nožičkách o kvalitě potravy. Ostatní dělnice jsou tak na základě těchto informací schopny přesně trefit pastvu vzdálenou až deset kilometrů od úlu.

Středobodem včelího společenství je královna. Na Slovácku se jí vždy říkalo *matka*, a je zajímavostí, že v němčině a dalších světových jazycích se původně používalo označení král. Mělo se totiž za to, že pohlaví „první včely úlu“ je samčí, až přírodovědná bádání v 17. století potvrdila opak. Díky mateří kašičce je matka větší než ostatní obyvatelé úlu, dožívá se až pěti let, a hlavně se jako jediná dokáže rozmnožovat. Žije ve tmě a vylétá v podstatě dvakrát za život. Poprvé, aby uskutečnila svůj svatební let, kdy je vysoko nad zemí oplodněna několika trubci z cizích včelstev (to aby se v rodě zajistila genetická různorodost). Druhé opuštění úlu nastane, pokud v něm počet včel dosáhl maxima. Tehdy se královna spolu s většinou populace úlu vyrojí a své místo přenechá mladé nástupkyni.

A trubci (neboli na Slovácku *trúti*)? Ti jsou po svatebním letu nežádoucími strážníky cenných zásob. Dělnice jim to dávají najevo tak, že je přestanou pouštět k medu, štípají je, vytlačují ven z úlu a nakonec jsou jejich pozůstavší jedinci nadobro zlikvidováni.

Svůj život končí včela posledním vylétnutím z úlu. Instinktivně totiž ví, že její vlastní tělesná schránka by byla pro úl přítěží a potenciálním zdrojem nečistot. Podzimní včely, lépe vykrmené, než jejich jarní a letní kolegyně, se na zimu přitisknou kolem své královny jedna vedle druhé, a takto ve tvaru hroznu přezimují. Na jaře se až po očištném prvním letu včelař dozví, kolik včel mu po zimě zůstalo. A vše může začít nanovo.

Včelařství na jižní Moravě

Chov včel na Slovácku má své počátky v nedohlednu dějin. Přetrval mnohá období úpadku a je dodnes nedílnou součástí zdejšího života. Dnešní řemeslo vypadá ovšem jinak než ve středověku, ačkoliv některé detaily se změnily jen málo.

Významným vlastníkem úlů byly v dávných dobách kláštery, které včelstva potřebovaly také pro výrobu velkého množství svíc. Zakládací listina kláštera Hradisko v Olomouci z roku 1078 uvádí mezi klášterním služebnictvem hned dva včelaře. V minulosti (na Moravě někde ještě za doby konce vrchnostenského zřízení) chovali lidé včely krom úlů také v *brtech* – dutinách stromů v listnatých lesích. Takzvané brtnictví požívalo velké ochrany zejména díky patentům císaře Karla IV., který brtníky zcela osvobodil od daně a prosadil ochranu jejich včelstev. V době rozkvětu brtnického řemesla u nás bylo dokonce tolik medu, že se spolu s voskem vyvážel do sousedních zemí. Od tohoto způsobu se však v pozdějších dobách postupně upouštělo a převládl chov včel v jednoduchých dlabaných úlech – *klátech*. Ten byl na Jižní Moravě běžný ještě v době První republiky, kdy byl zvolna nahrazován tzv. racionálním chovem v úlech s pohyblivým dílcem.

Jak jsem se dozvěděla od pana Davida Maňáka, včelaře z Louky, kláty se původně získávaly tak, že se v lese nalezený strom i se včelstvem prostě uřezal a donesl domů. Dlabané kláty byly obvykle z vrbového, topolového či jiného měkkého dřeva a vzadu byly uzavřeny prkénkem, zvaným dužka. *Včelnice* se pak nazývaly úly rozestavené volně vedle sebe a *včelíny* zase označují jednoduchou stavbu, obsahující více úlů pod jedním přístřeškem.

Možná nejslavnějším z velkých příznivců včelaření na Moravě byl Jan Ámos Komenský, který se staral o vlastní včelnicu a o řemesle se zmiňuje také ve svém díle *Orbis Pictus*. Právě za jeho života prožíval chov včel jeden z největších úpadků. Hlavní příčinou byl obrovský pokles obyvatelstva během třicetileté války, ale důvodů bylo více: nahrazování medoviny stále oblíbenějším pivem nebo dovoz konkurenčního sladidla - třtinového cukru - ze zámořských výprav. Také proto se Komenský snažil toto umění mezi lidem hojně propagovat. Vůbec byli častými majiteli včelstev na venkově mimo duchovních právě učitelé. Mezi rolníky však bylo včelařů také dost a o včely pečovala celá obec. Například na Břeclavsku (a jistě také jinde) byly zřizovány tzv. *včelínky* – kvetoucí zahrádky s úly, kam byly vysazovány druhy rostlin pro včely obzvláště vhodné. Na jaře sem přicházely děti modlit se za dobrou úrodu medu a medem za to byly také odměňovány. K chovu včel se váže mimo tuto zvyklost velké množství lidových pověr a pověrečných praktik, zaznamenaných v průběhu 19. a začátkem 20. století.

Podle rozšířené lidové pověsti vznikly včely z čela Pána Ježíše, když chodil se svatým Petrem po světě. Ať už byla tato legenda na Slovácku známá nebo ne, těšil se zde tento živočich vždy veliké úctě. Včela se například jako jediné z užitkových zvířat *rodí* a *umírá*. Za ublížení včelám či jejich krádež se udílely hrdelní tresty, podobně jako za nejhorší zločiny – svatokrádež a vraždu. Rojily-li se včely, bylo zvykem bříňčet na kosu, roj se také kropil vodou. Na Horňácku (v Hrubé Vrbce) byl v první půli 20. století zaznamenan

zvyk dávat rojícím se včelám na síto bylinu rojovník namazanou medem. Poté, co na ni roj usedl, přenesl se do nového klátu. Na Strážnicku se zase věřilo, že aby se včely nevyrojily, musí včelař zarazit do úlu železný hřebík, který našel na cestě a nedotkl se ho přítomnou rukou. Když včelstvům zemřel hospodář, uhynuly prý steskem také. Aby se tomu zabránilo, bylo nutné smutnou zprávu včelám včas oznámit. Zaklepalo se na všechny obydlené úly a zvolalo se: „Včeličky, umřel vám hospodář“. Taková osiřelá včelstva si druzí neradi kupovali. Věřilo se, že by pak uhynuly jejich vlastní včely. Peníze tak nový majitel strčil nebožtíkovi v rakvi do kapsy a šel se včelám ohlásit tak, že zaklepal na úly a pronesl „Včeličky, já su vašim hospodářem.“

Ve druhé polovině 19. století včelařství stálo před další krizí. Pozvolný rozpad tradičního zemědělského života na vsích, způsobený mj. velkou průmyslovou revolucí, ústl v odliv obyvatelstva do měst a nezanedbatelné bylo také znečištění životního prostředí. Doboví národopisci viděli také spojitost s opouštěním tradičních hodnot venkovského života, jak popisuje J. Noháč v časopise Vlastivěda Moravská z roku 1911:

„Rolnictvo na venkově zabývalo se dříve hojně včelařstvím (...) Tehdy se medem nešetřilo a bývaly prý jiné časy jak pro včely tak pro včelaře. Z velikých včelařů ve Staré Břeclavi, kteří vlastnili přes 100 včelstev, zbyli jen tři: jeden má osmero, druhý dvanáctero a třetí dokonce jen čtvero včelstev. Přičítají úpadek včelařství továrnám a topení uhlím – dříve topivalo se dřívím –, proto prý květiny tak nemedují. Myslím, že veliká chyba je též neracionální chov včel, a tak včelařství, tato poesie polního hospodářství, mizí a s ním i ty krásné dni ve včelínkách, kde jemnila se mysl i srdce. Snad s úpadkem včelařství upadá u lidu slováckého smysl pro práci a šetrnost, jakož i smysl pro pěstování citu krásna (...).“

Například na Strážnicku byl za rok 1912 zaznamenán úbytek přes 160 včelstev (na podzim 1911 zazimováno 1270 včelstev, o rok později pouhých 1108). Pro rok 1923 uvádějí autoři publikace Moravské Slovensko v jednotlivých obcích tyto počty úlů:

Hrubá Vrbka: 72; Javorník: 97; Malá Vrbka: 21; Kněždub: 48; Kozojídky: 18; Kuželov: 34; Hrozn. Lhota: 34; Lipov: 49; Louka: 84; Nová Lhota: 42; Ostr. Lhota: 110; Petrov: 55; Radějov: 40; Súchov: 49; Veselí: 104; Veselí – Předměstí: 109 (názvy obcí jsou uvedeny v dobové formě).

Ani v době po druhé světové válce se včely nevyhly ohrožení. Omezení soukromého podnikání ze strany totalitního státu spolu s drastickými zásahy do životního prostředí udělaly své. Přesto je u nás dodnes mnoho včelařů ze “silných včelařských generací” šedesátých let. Léta sedmdesátá naproti tomu medovému řemeslu nepřála, a tak je dnes patrná “mezera” mezi včelaři v dávno důchodovém věku a nastupující mladou generací zájemců, kteří neměli od koho tradici převzít. Jedním z těchto včelařů - samouků je již zmíněný David Maňák z Louky, který mi povyprávěl o obtížích i radostech dnešních chovatelů včel.

Nejzávažnější hrozbou pro včely je i nadále stav jejich přirozeného prostředí. Včely jsou pak oslabené a náchylné k nejrůznějším virovým a parazitárním onemocněním. Způsob zemědělství využívající množství pesticidů a obhospodařující obrovské lány bez zachování rozmanitosti druhů je pro včelstvo nesmírně zatěžující. Problémem je také brzký odkvět zemědělských plodin bez dalších druhů, na které by mohly včely přesedlat. Poslední, co kvete, je řepka, sama o sobě pro včely kvůli obsahu zemědělské chemie spíše nebezpečná. Po jejím odkvětu nastává včelám “zelená poušť”. V oblastech, kde není větší a přirozeně rostoucí les, je tento stav na pováženu, a tak jsou ostrůvky květinových zahrádek pro včely vítanou pomocí. Nezbyvá než si přát, aby se situace do budoucna zlepšovala. Vždyť ještě Jaromír Erben ve své slavné Kytici (poprvé vyd. 1853) popisuje obilné pole plné květin: *Vlažný větřík laškuje po osení mladém/ sad i pole květovým, přioděny vnadem.*

Včely jsou v současné době vystaveny globálnímu ohrožení, a tak je nárůst zájmu o jejich chov mezi mladými generacemi velkým povzbuzením. Víc a více se upřednostňuje respektování životních potřeb včely před zaměřením na pouhý výnos a chovatelé se častěji soustředí na zdraví včelstev. Kvůli zemědělské půdě přesycené pesticidy dochází také k zajímavému paradoxu. Velký nárůst dnes zaznamenává chov včel v dříve nemyslitelném prostředí měst. Úly se objevily na střeších muzeí, hotelů, radnic a škol po celém světě. V Praze bychom včely našli třeba na střeše Rudolfiny, v Brně na hotelu International, a o tom, že městský med chutná, svědčí pravidelné umístování pražských a brněnských včelařů v republikové anketě *Med roku* (ovšemže pouze v kategorii *Vícedruhový květový med* – podmínky pro medy jednodruhové či dokonce medovicové bychom v rušných ulicích hledali marně). Nezbyvá nám už než popřát lúckým včelařům (a všem včelařům vůbec) hodně sil a zdraru a jejich včelám pevné zdraví.

Autorka článku: Mgr. Anežka Hrbáčková

Zdroje:

Dutlí, R.: Píseň o medu: Kulturní dějiny včely, Archa, Praha, 2019

Niederle, L. [red].: Moravské Slovensko: Národopis lidu československého, díl 1., Město Kyjov, 2014

Janoušková, M.: Orientace a komunikace včel, Ústav botaniky a zoologie, Přír. fakulta, Masarykova univerzita, 2013

Maňánová, M.: Neurální mechanismy paměti a metody jejich studia, Ústav experimentální biologie, Přír. fakulta, Masarykova univerzita, 2017

<http://www.vcelynastrese.cz>

<http://www.medroku.cz>

<https://www.universitas.cz/osobnosti/3636-vcely-bez-nas-mohou-zit-my-bez-nich-ne>

Děkuji panu Davidu Maňákovu za cenné poznatky

